

SULA

*

Nordvest for Frøya, med Atlanterhavet som nærmeste nabo - ligger fiskeværet Sula. Omkranset av et utall holmer og skjær. I dag bor det 200 mennesker på Sula. Stedet har moderne butikk, eget postkontor - og 2 biler(!)
Det er daglige anløp av hurtigbåten fra Trondheim.

Navnet Sula.

Navnet Sula er sikkert blant de eldste navna i øyrekken utafør Frøya. Navnet kommer av ordet sule, men dette ordet er kjent i to betydninger: «kløft, noe som er kløyvd» og «stolpe, søyle». Den siste betydningen er antakelig den eldste, og vi antar at denne ligger til grunn for navnet Sula. Blant Sulsøyene trer «Stor-Suln» (Sulshaugen) fram som en svært markert topp, som det vil være rimelig å gi et sånt «overdrivende» navn.

Sula og Sulsværet

Sulsværet er ei øygruppe i frontlinjen ut mot storhavet, 1,5 mil ut for Fast-Frøya. Fra den 35 meter høge Sulshaugen, toppen av Stor-Sula, kan en se ut over et evertyrlig øyrike.

Sula-eiendommen omfattet tidligere flere mindre øygrupper - Fjølsværet, Lyngsværet, Vågsvær, Humlingsværet, og i en tid også fiskeværet Kya. Sula er et av de store fiskeværene i Midt-Norge. Været har fra gammelt av hatt en svært tett bebyggelse, på vestsiden av Sulsvågen. Jordressursene synes beskjedne, likevel var det fram til omkring andre verdenskrig mange kyr og sauer på Sula. Kyrne gikk på beite på føllingen (øst for Sulsvågen) om sommeren. Men de var ikke redde for å legge på svøm over til de andre øyende i været. Sula har en rik historie - som vi her skal forsøke å gi noen gløtt inn i.

De nordafjelske fiskeværa

Fisket har naturligvis utgjort hovedgrunnet for Sula. Som for de andre store fiskeværa i det nordafjelske Norge, fra Hordaland til Finnmark, var det skreifisket som var viktigst, og som var avgjørende for at det vokste fram fast bosetting akkurat på disse stedene.

I disse væra kan det ha vært drevet sesongfiske langt tilbake i tida, men først mot slutten av mellomalderen (omkring 1300-tallet) later det til at disse fiskeværa fikk

fast (helårs) bosetting. Bakgrunnen for dette er å finne i det handelssystemet som hanseatene hadde etablert. De formidlet den europeiske etterspørselen etter tørrfisk til Norge, samtidig som de skaffet nordmennene rimelig østeuropeisk rug. Dette varebyttet foregikk på tyskebrygga i Bergen, og bytteforholdet (prisen) var gunstig for de norske fiskerne. For 1 kg tørrfisk kunne de få 6 kg rug.

1400 - 1500 - tallet - gullalderen for fiskeværa

Arkeologiske funn fra gammel tid er , såvidt vites, ikke gjort på Sula. Første gang Sula er nevnt i skriftlige kilder, er i erkebiskop Aslak Bolts jordebok fra ca. 1433. Der står det at erkebiskopen eier heile været, og at det ligger et godt egg og selvær til det.

Erkebiskopen må ha fått tak i Sula fra kongen. De fleste fiskeværa var trolig allmenningsvær fra først av. Men kongen la etter hvert beslag på dem, som «kongelige allmenninger» og han kunne i neste omgang gi dem bort eller selge dem til andre.

1400 og 1500-tallet blir omtalt som gullalderen for de norske fiskeværa. Aldri har fiskeværa dominert så sterkt i bosetningen og næringslivet på kysten som på den tiden. Adelsfolk slo seg ned i mange av fiskeværa. I Sula hører vi på slutten av 1400-tallet om en Besse som bl.a. eide jord på Innherred.

Som i de andre store fiskeværa ble det også på Sula bygd kirke, antagelig på 1400-tallet.

Sett med våre øyne var det ikke noen svær befolkning i fiskeværa. På Sula kan det ha bodd omkring 80-100 mennesker i slutten av mellomalderen. Folketallet holdt seg på dette nivået helt fram til begynnelsen av 1800-tallet. Den gamle bebyggelsen må ha vært konsentrert til det området som ennå blir omtalt som Været (området fra Sørskaget til Gården).

Væreiertida på Sula

Kongen ble igjen eier av Sula da kan konfiskerte erkebiskopens gods ved reformasjonen i 1537. 130 år seinere, i 1660-åra, solgte kan været. Dermed begynte væreiertida på Sula. Jens Pedersen Kock kjøpte Sula i 1688 og ble den første væreieren som bodde på Sula. Etterkommerne hans satt med været fram til 1850-årene.

Deretter var det kjøpmenn i Kristiansund som eide været, fram til 1910. Den siste væreieren var Rasmus Lien fra Bjugn. I 1939 overtok Staten været. Beboerne fikk nå kjøpe tomtene og sjøhusplassene sine.

Kock-dynastiet

Kock-slekten stammet fra Middelfart på Fyn. De satt som væreiere på Sula i nærmere 200 år, og skrev seg grundig inn i Sulas historie. De utgjorde en del av den fåtallige overklassen på Frøya. De prøvde å holde avstand til vanlige folk og gifta seg helst med sine standsfeller.

Vi antar at det var Kock'ene som bygde handelssted og gård på Ytterøya, et par hundre meter nord for sjølværet. På væreiergården, kalt Øyagården, var det i begynnelsen av 1800-tallet 14 bygninger av ulike slag: hovedbygning, butikk, to stabbur, størhus, borgstue, låve, to fjøs, to brygger, to naust og en sjå. Kock'ene hadde 8-9 kyr på gården, et hageanlegg og til og med linåkre, er det fortalt.

Hovedbygningen var ei svær lån, i to avdelinger. En av de delene var bygd i 1791. Låna må ha vært ca. 25 meter lang, og 7 meter bred. Omkring 1840 ble den ene delen revet fra og flyttet til Dammen på Hitra, der den i lang tid tjente som bolig for distriktslegen. Den andre (eldste) delen stod igjen på Sula fram til 1955. Mens vanlige sulværingar ble stedt til sin siste hvile i et grunt jordsmonn på kirkegården ved den gamle kirken (øst for det nåværende kapellet), bygde Kock'ene seg et likhus der de avdøde av slekta ble satt inn. Etter at det var ute med Kock'ene på Sula, ble likhuset revet og kistene satt ned i en fellesgrav (omkring 1860).

Kock'ene stod seg lenge godt på Sula. Men på slutten gikk det nedover med dem. Den siste Kock'en på Sula (Johan Petter Kock d y) gikk konkurs og endte sine dager som fattig mann på Hospitalet i Trondheim i 1876.

Det har blitt fortalt mange sagn om Kock-dynastiet på Sula.

Det ble fortalt at de første Kock'ene var to brødre som kom til Sula på eget skip sammen med sin søster, Maren. Hun hadde en mengde sølvfat hengende på veggen, og pleide å slå døra hardt igjen når hun gikk i den, så folk skulle høre det langt inne på været at det skranglet i sølvfatene.

Det ble også fortalt et sagn om hvordan Kock'ene mistet formuen sin:

Det var ei nordlandsjakt som forliste uti skjæra. Folket berget seg opp til Sula, men hadde ikke fått med seg noen av eiendelene sine. Kock kjøpte grunnen der jekta lå, og alt det den hadde om bord. De som eide lasten og jekta måtte reise hjem med tomme hender. Da de reiste, sa de: Så arme som vi er nå, skal du bli. Fra den dagen begynte det å gå nedover med Kock.

Straks etter at jektmannskapet var reist, satt ei kone og baka flatbrød hos Kock. Best det var, kom en måse fykende ned gjennom murpipa og ned i gruesteinen hos henne. At dette var et ondt varsel, var ingen i tvil om, for noe slikt hadde aldri hendt før.

Gammelkirken på Sula

Den gamle kirken på Sula skriver seg antakelig fra 1400-tallet, og den stod til 1755, da kirkestedet her ble nedlagt, og ny kirke ble bygd på Sletta på Fast-Frøya.

Det har vært fortalt et sagn om opphavet til denne kirken.

Det var et skip som kom i havsnød utenfor norskekysten, og om bord i skipet var det en rik frue fra Jylland. I si nød lovte hun at hvis hun ble berget, skulle hun bygge en kirke til Guds og Jomfru Marias ære der hun kom i land. Skipet drev i land ved Sula, og folket ble berget. Fruen holdt sitt løfte og fikk bygd kirken, og den jyske damen ble boende på Sula til hun døde. Hun fikk også etterkommere her.

Vi går ut fra at dette sagnet ikke er helt fri diktning, men vi trenger ikke feste lit til at den jyske fruen var det egentlige opphavet til Sula-kirken. For i et stort fiskevær som Sula ville det ha blitt bygd kirke enten den jyske fruen hadde kommet i land her eller ikke.

Det blir fortalt at liket av den jyske fruen lå i ei dobbel kiste som stod i likhuset til Kock-familien og ble satt ned i fellesgraven da likhuset ble tømt og revet omkring 1860. Den ytre kisten var blåmalt og staselig utstyrt. - Hvordan kisten til den jyske fruen kan ha kommet inn i likhuset til Kock'ene, se det er ei annen sak! Hvis hun hadde hatt noe som helst med den eldste historie til Sulakirken å gjøre, må hun ha levd et par hundre år før Kock'ene kom til Sula. (Sammenhengen finner du kan hende i J.G. Foss: «Sletta kirke 100 år», side 28-29.)

Vi kan gå ut fra at den gamle Sula-kirken var en stavkirke av den enkleste typen, noe tilsvarende Haltdalen stavkirke (som nå står på Trøndelag folkemuseum). Et reparasjonsregnskap fra 1702 kan tyde på at Sula-kirken var 9,5 meter lang og knapt 4 meter bred.

Selv om den gamle Sula-kirken ble revet i 1755, er det bevart en hel del kirkekunst som sikkert eller sannsynlig skriver seg fra denne kirken. Det dreier seg om flere helgenfigurer, et krusifiks, en alterkalk med disk - alt sammen fra katolsk tid (før 1537), og dessuten en altertavle fra 1704.

Sula under engelsk ild

Folketellingen i 1801 har 83 innbyggere (15 familier) på Sula. I 1925 var innbyggertallet kommet ned i 69. Fiskeværer Titran på vestspissen av Fast-Frøya hadde en lignende nedgang. På resten av Frøya vokste folketallet.

Tilbakegangen på Sula og Titran kan skyldes at folk flyttet fra disse stedene under krigen med England 1807-1814, da engelske krigsskip fór på rov langs kysten, og da slike tettbygde vær var særlig utsatt.

Sagnet forteller at det gamle varslingsystemet med veter (vardebrenning) var i bruk for siste gang under denne krigen.

Det fortelles at en engelsk manovar (krigsskip) ankret opp ved Gullskiten utenfor Sula. Sulværingene tente «vættan» (veten), og straks etter røk det fra veten på Bremnestuva (eller Rambjørghæia) på Fast-Frøya, og i Knarrlagsundet. Alt av verdi ble ført bort fra Øyagården (væreiergården) på Sula, sølvtøy ble gjemt og krøttera ført ut på øyene. Folk bar stein inn på sjøhusa for å ha til forsvar.

Karene tok på seg røde trøyer og gikk opp på Sulshaugen. De som ikke hadde gevær, væpna seg med ljåer og staurer for å avskrekke fienden. Men angrepet kom ikke, for båra begynte å «skyte i « (auke), og engelsmennene måtte hive igjen og dra sørover. Men før de dro, skaut de ei salve, så kraftig at 18 ruter i Øyagården ramlet ut.

Fra Dyrøya blir det fortalt at noen karer fra Holet lå på Uggsteinflua med søkknota etter seien da de så at veten i Sula ble tent. «Det e ittj tid te å setta her lenger,» sa de, «vi får ro heim og byta kledda og ro åt Suln» . -Kvalværingene støypte seg 30 kuler til hver rifle og rodde til Sula, fortelles det.

Urent farvann !

Skipstrafikken langs norskekysten gikk dels innaskjærs, dels utaskjærs. Den vanlige skipsleien, som norske skip brukte, gikk mellom Hitra og fastlandet (Trondheimsleia). Utenlandsk skipstrafikk gikk for det meste utaskjærs - i god avstand utenfor Sula. Farvannet her er svært urent, et av de farligste områdene på kysten. Mange skip har forlist i dette området fram gjennom tidene - noen kjent, de fleste glemt.

Forlisa var tragedier for dem det angikk, men vrakgods og rekved utgjorde like fullt en viktig ressurs for folket som bodde her. Mange hus er bygd av rekved - til og med den ene halvdel av Øyalåna, later det til.

På Hitra blir det fortalt at den delen av Øyalåna som ble flyttet til Dammen, opprinnelig skal ha vært ei rorbu som var bygd av tømmerlasten fra et trelasteskip som forliste utenfor Sula. Skipet kom fra Arkangelsk og skulle til Sogn med skipstømmer. Noen bønder fra Sunndalsfjorden på Møre kjøpte tømmeret som

ble berget av skipslasten og satte opp ei stor rorbu på Sula. Så sendte de drengene sine til Sula på skreifiske om vinterene.

Losstasjon.

Da losvesenet ble ordnet på 1700-tallet, ble det også opprettet losstasjon på Sula. På slutten av 1700-tallet var den ene av væreierne, Petter Andreas Kock, losoldermann, dvs. sjef for losene i området (Fosen?). Anders Madsen (født ca. 1785) var den første «kongens los» vi vet om på Sula. Siden kom Melkjør Andersen Sørskaget (1796-1860) og brødrene Karl og Johan Greisen.

Fyr på Sula.

Allerede i 1793 ble det bygd en varde som skulle tjene som fyrtårn og dagmerke på Sula. Den var 12 alen (7,5 m) høy og 9 alen i diameter og bestod av en ringmur av stein, fylt med torv. Det ble laget forsenkning for ei fyrgrøte på toppen, men noen fyrgrøte ble aldri montert. Tårnet skulle holdes hvitmalt. Men det raste ned etter få år på grunn av issprenging.

Omkring 1805 ble det bygd et nytt tårn like nord for det gamle, denne gangen av massiv stein, 12½ alen høgt og 10½ - 8 alen i diameter. Tårnet hadde trapp og mulighet for plassering av fyrgrøte, som imidlertid heller ikke nå ble montert.

Tårnet (varden) var først hvitmalt, seiere ble det malt svart. Det var væreierne på Sula, brødrene Johan Petter og Petter Andreas Kock, som stod for byggingen av begge tårnene, for statlige midler.

Først i 1909 kom fyrbelysning på Sula. Det ble da bygd et 13 meter høgt murtårn med et sylindrisk lyktehus på toppen, der det ble installert et andre ordens lynblinkapparat, 43 meter over havet. Fyrvokterbolig for fyrmesteren, fyrassistenten og reserveassistenten ble bygd i skråningen øst for fyret. Fyret ble automatisert og avfolket i 1974.

Titranulykken

Omkring 1898 kom det i gang storsildfiske med drivgarn på havet utenfor Titran og Sula. Fisket foregikk om kveldene og ut over natten om høsten og vinteren, for en stor del med åpne båter. Fyr var det ennå ikke på Sula. For å hjelpe båtene å finne leia i land, ble det montert en lykt oppe på Sulshaugen og en på Kaldholmen lenger vest, ved Gullskitleia, som var hovedleia opp til Sula. Det var gamle kaller som fikk denne kjølige jobben. De satt der også ulykkesnatten, natt til 14. oktober 1899, da 140 fiskere omkom på havet vest for Titran og Sula. Alle båtene som gikk ut fra Sula den dagen, kom i land - unntatt én (fra Mausund).

Sula i nyere tid

Etter 1820-åra opplevde Sula en sterk og langvarig vekst i folketallet - helt fram til 1960, da det bodde nesten 500 mennesker på Sula.

Søkingen av fremmed-fiskere til været under skreifisket var på det største i 1910-20-åra. Fra gammelt av hadde det ikke vært rorbuer på Sula. De tilreisende fiskerne losjerte i husene hos de fastboende. Men nå bygde væreierne losjihus for fiskerne, det første like vest for Øyalåna omkring 1906-08, og i 1910-20-åra ble tre losjihus på Føllingen.

I 1947 bygde Staten ei mer moderne rorbu (losjihus) på Føllingen.

Men nå gikk det tilbake med skreifisket i Sula, og tilstrømmingen av fremmede fiskere til været tok slutt omkring 1950.

I Sula ble det fra mellomkrigstiden og utover bygd opp en stor flåte av mellomstore motorbåter, de fleste på omkring 40 fot, som fra 1930-årene begynte å drive snurpenot etter småseien om sommeren. Ingen steder på Frøya var det så mange seisnurpere som på Sula. Det ble ført i land store mengder sei. Det skapte også travel virksomhet på land i sommermånedene, med flekking og henging av seien. Denne virksomheten var på det høyeste i 1950-årene.

Emil Herje har gitt Sula-miljøet omkring århundreskiftet en plass i litteraturen gjennom en rekke barnebøker, bl.a. «Varden på Ugstein». Emil vokste opp på Sula, faren var bestyrer for væreier Arne Arnesen i Kristiansund (ca. 1900-10)